

بررسی سطح توسعه اجتماعی و سیاسی محلات شهر جهرم
مهدی اصالت^۱ - رضا اسماعیلی^{۲*} - منصور حقیقتیان^۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۹

چکیده:

پرسش اصلی تحقیق این است که توسعه اجتماعی و سیاسی محلات شهر جهرم در چه سطحی است؟ هدف تحقیق بررسی سطح توسعه اجتماعی و سیاسی محلات شهر جهرم است. روش پژوهش در تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها پیمایشی بود که با بهره‌گیری از گردآوری داده‌های میدانی و تحقیق به صورت منطق فازی و با استفاده از شاخص‌های اجتماعی از دو پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری شامل کلیه ساکنین محلات شهر جهرم رقمی بیش از ۱۰۰۰۰۰ نفر بوده که با بهره‌گیری از جدول مورگان به صورت تصادفی حجم نمونه‌ای بالغ بر ۳۸۴ نفر محاسبه شد. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش نرم‌افزارهای SPSS و AMOS بود.

نتایج حاصل شده از پژوهش نشان داده است که متغیرهای کیفیت زندگی، رفاه فردی و احساس عدالت اجتماعی و اخلاق توسعه اجتماعی به ترتیب دارای بیشترین سهم برای پیش-بینی متغیر توسعه اجتماعی شهروندان شهر جهرم هستند.

واژگان کلیدی: توسعه اجتماعی، کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، وفاق اجتماعی

JPIR-2103-1832

^۱ - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران
^۲ - استادیار گروه مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران: نویسنده مسئول

esmaili40@yahoo.com

^۳ - دانشیار گروه علوم اجتماعی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران

توسعه اجتماعی مفهومی است که با چگونگی شیوه زندگی افراد در ارتباط است و می‌توان گفت از گذشته تا به امروز مورد توجه سیاستگذاران، به‌ویژه مدیران شهری، در راستای حل مشکلات اساسی و مقابله با فقر مورد توجه قرار گرفته است (قریمی^۱ و همکاران، ۲۰۱۵: ۳۸۴) که در گذشته از آن به‌عنوان، عبور از جامعه سنتی به صنعتی و مدرن نام می‌بردند و رفاه‌گراها (بر صنعت و توسعه) و تضادگراها (تأکید بر ارزش‌های سنتی مبتنی بر برابری اجتماعی) و در نهایت تلفیقیون (تلفیقی از رفاه‌گرا و تضادگرا) در این خصوص تلاش می‌نمودند. در قرن حاضر نیز، بررسی‌ها حاکی از آن است که از این امر به‌منظور توزیع مجدد منابع و بهبود وضعیت موجود در راستای کارآمدتر شدن بنیان‌های جامعه و در پی استقرار عدالت، کاهش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی، توزیع عادلانه، کاهش محرومیت و ... مورد استفاده قرار می‌گیرد. (زارعی، ۱۳۹۵: ۳۰) در ایران نیز به دلیل اهمیت این امر در ابعاد خرد و کلان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی در شاخص‌های هویت و اعتماد اجتماعی مورد توجه قرار گرفته و تحقیقات و توجه بسیاری در این امر بر آن شده تا برداشتهای متفاوتی از آن مطرح شود که ساده‌ترین آنها مربوط به برداشت مردم عادی از مفهوم توسعه اجتماعی است که آن را فرآیندی همه-جانبه می‌پندارند، ولیکن در ظاهر مفهومی بالاتر برای آن تصور شده (پورافکاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۰) که با گسترش و ارتقاء شاخص‌های توسعه اجتماعی در جامعه به منظور رسیدن به توسعه‌ای متوازن و برابر، در بین مناطق و افراد، در جهت رفاه و رضایت افراد از زندگی برنامه‌ریزی شده و در بسیاری از جوامع فراتر رفته و به همین دلیل آن را به‌عنوان مهمترین الگوی پیشرفت نام برده‌اند و از طرفی با توجه به اینکه به جنبه «اجتماعی» در این امر حتی در کشورمان اهمیت بیشتری داده شده، می‌توان از آن در بهره‌وری و توسعه بعد اصلی پروسه توسعه و سیستم اجتماعی در راستای دستیابی به عدالت اجتماعی، یکپارچگی و انسجام اجتماعی، افزایش کیفیت زندگی و ارتقاء کیفیت سلامتی انسان‌ها استفاده نمود و به همین منظور در این راستا می‌توان گفت که، هدف عدالت اجتماعی کاهش عدم تعادل‌ها و تبعیض بین افراد است، چرا که با بهره‌گیری از آن می‌توان فاصله طبقاتی و تبعیض را به حداقل رساند و از طرفی نیز، توزیع درآمد سرمایه و قدرت به‌گونه‌ای مناسب‌تر انجام گیرد. (کلانتری، ۱۳۷۷: ۲۱۱) لذا شناخت مؤلفه‌های اساسی توسعه اجتماعی و میزان تحقق توسعه اجتماعی در بازه‌های زمانی سالیانه، ضروری به نظر می‌رسد و مطالعات اولیه در این خصوص بیانگر این امر است که در این زمینه کوشش جدی با ابعاد مطرح شده صورت نگرفته است و حتی نیازهای اولیه که باید در

^۱-Qerimi

جهت برطرف سازی نیازهای مراتب بالاتر (عاطفی، امنیتی، احساس عزت نفس)، تا دستیابی به هدف اصلی خود که شکوفایی استعداد های انسان و بروز توانمندی های انسان است مورد توجه قرار نگرفته است و با توجه به تمرکز قدرت سیاسی و اقتصادی که باعث تمرکز امکانات و فضاهای فرهنگی - اجتماعی در برخی از مناطق و محرومی برخی مناطق دیگر شده است، گویای همین امر است که از پتانسیل های موجود در این مبحث استفاده درستی به عمل نیامده است. (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۲)

بیان مسأله

تمرکز توسعه در شهرها و توجه به مفاهیم کالبدی و هندسی صرف و غفلت از اهداف اجتماعی در توسعه، شهرها را با چرخه نامطلوبی از عدم تعادلات اقتصادی اجتماعی و زیست محیطی، روبرو کرده و چالش های بی سابقه ای را مانند فقر، اسکان غیررسمی، تعارضات فرهنگی، نزول کیفیات زندگی از هم گسیختگی های اجتماعی، تضعیف نهادهای محله ای و غیره فرا روی آنها نهاده است. (رضویان، ۱۳۸۱: ۲۸) در این میان مسائل اجتماعی و فرهنگی روز، زمینه را برای افزایش بحران ها و نابسامانی های شهری هموار کرده است. از طرف دیگر محله نیز به عنوان یکی از ابزارهای برنامه ریزی شهری در طول قرن بیستم برای غلبه بر مسائل و مشکلات شهری مطرح بوده و از دیدگاه های مختلف به آن توجه شده است که یکی از آن ها دیدگاه اجتماعی است که به محله به عنوان یک ساختار اجتماعی می نگرد. (غیاثوند، ۱۳۸۸: ۲۲) دیدگاه توسعه پایدار، حل مشکلات شهری را در استفاده از نیروهای توانمند درون زا در محلات شهری یعنی، گروه ها و اجتماعات محلی به عنوان سرمایه های اجتماعی، که از جایگاه و کارکرد ویژه ای از لحاظ حفظ و توسعه تنظیمات اجتماعی در کلانشهر برخوردار هستند، می داند. از گذشته های دور، محلات مسکونی شهرها، به عنوان سلول های حیات شهری، نقش اساسی در زندگی ساکنان آن داشته اند. وجود یک شیوه زندگی خاص در میان افراد ساکن در یک محله معمولاً منجر به ایجاد اهداف و علایق مشترک در میان ساکنان محله می گردید. (معصومی، ۱۳۹۰: ۱۵-۱۱) همین عامل هویتی در آن محدوده سبب ایجاد فضاهایی با کارکرد و عملکرد خاص می شد که بافت آن را نیز از محدوده های اطراف متمایز می گرداند. به طور کلی ویژگی مهم و مثبت محله داشتن نوعی روح جمعی بود که مظاهر آن وحدت و پیوستگی افراد به یکدیگر و احساس یگانگی و نیز آمادگی برای مساعدت و همکاری در راه حفظ شعار محله و بهبود اوضاع آن است. هر محله با ارایه خدمات روزمره مورد نیاز خود و با ایجاد نمادهای محله ای و ویژگی های خاص موجب می شد ساکنان آن نوعی احساس تعلق و نوعی هویت داشته باشند تا جایی که هر شهروند با نام محله ای که در آن می زیسته شناخته می شد. (کوهی فرد، ۱۳۹۲: ۱)

توسعه محله‌ای نیز بیانگر فرآیندی است که بر اساس آن سرمایه‌ای که اجتماع به صورت بالقوه قادر به جمع‌آوری و استفاده از آنها است، افزایش می‌یابد تا به کمک آنها کیفیت زندگی مردم خویش را بهبود بخشد. (شارع‌پور، ۱۳۸۳: ۲۸۹) برای دستیابی به پایداری محله‌ای که مبتنی بر مشارکت شهروندان در برنامه‌های توسعه می‌باشد، بایستی ظرفیت‌سازی کرد. ظرفیت‌سازی در سطح محله از طریق شناخت سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر در آن میسر می‌شود. از این‌رو سنجش میزان سرمایه اجتماعی در سطح محله، و چگونگی بازتولید سرمایه اجتماعی به منظور کمک گرفتن از شهروندان در رسیدن به توسعه پایدار، ضروری است (خنده‌رو، ۱۳۸۷: ۳). شهر جهرم با توجه به وجود آب و هوای خاص دارای اقتصاد کشاورزی است و از سوی دیگر وجود دو شهرک صنعتی سرمایه‌گذاری و حضور کارگران حرفه‌ای صنعتی و کارگران غیرحرفه‌ای را به سمت خود می‌کشاند و از سوی دیگر شهر جهرم به دلیل دارا بودن بالاترین شاخص‌های جمعیتی و توسعه‌یافتگی، مهم‌ترین گزینه برای مرکزیت سیاسی جنوب استان فارس در صورت تقسیم به‌شمار می‌رود. بنابراین وجود خرده‌فرهنگ‌ها و نیز سنخ‌های فرهنگی متنوع در سطح محلات آن به دلیل مهاجرت و سایر عوامل، لزوم توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی در جهت حل مناسب این مشکلات را ضروری ساخته است. لذا شناخت مؤلفه‌های اساسی توسعه اجتماعی و میزان تحقق توسعه اجتماعی در بازه‌های زمانی سالیانه، ضروری به نظر می‌رسد و مطالعات اولیه در این خصوص بیانگر این امر است که، در این زمینه کوشش جدی با ابعاد مطرح شده صورت نگرفته است و حتی نیازهای اولیه که باید در جهت برطرف‌سازی نیازهای مراتب بالاتر (عاطفی، امنیتی، احساس عزت نفس) تا دستیابی به هدف اصلی خود که شکوفایی استعداد‌های انسان و بروز توانمندی‌های انسان است، مورد توجه قرار نگرفته است. با توجه به تمرکز قدرت سیاسی و اقتصادی که باعث تمرکز امکانات و فضاهای فرهنگی - اجتماعی در برخی از مناطق و محرومی برخی مناطق دیگر شده است، گویای همین امر است که از پتانسیل‌های موجود در این مبحث استفاده درستی به عمل نیامده است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۲)؛ لذا بر اساس مباحث مطرح شده در این تحقیق برآنیم که به بررسی سطح توسعه‌ی اجتماعی محلات شهر جهرم بپردازیم.

پیشینه تحقیق

پیشینه این مقاله در دو بخش تحقیقات داخلی و خارجی بررسی می‌شود. در بین تحقیقات داخلی به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد:

کاظمی و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان بررسی شاخص‌های توسعه‌یافتگی استان‌های کشور با

تأکید بر استان آذربایجان شرقی، یا پژوهشی با عنوان؛ تحلیل درجه‌ی توسعه یافتگی دهستان-های حوزه تأسیسات پارس جنوبی در استان بوشهر که در ۱۳۸۷ توسط امینی‌نژاد و همکاران حاصل شده یا تحقیق فیروز آبادی و همکاران (۱۳۸۹) با عنوان؛ مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی.

مقاله‌ای با عنوان ارزیابی قابلیت‌های اجتماعی - فرهنگی در محلات شهر تهران نمونه موردی محلات منطقه ۲۰ با استفاده از روش Electre توسط علیرضا شیخ‌الاسلامی منتشر شد. روش بررسی به صورت مقایسه‌ای و با استفاده از شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی و روش تحلیل مقایسه‌ای و مدل مورد استفاده مدل Electre می‌باشد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که بین محلات منطقه ۲۰ شهرداری تهران از نظر بهره-مندی از فضاها و امکانات فرهنگی تفاوت فاحشی وجود دارد. در این بین محله جوانمرد قصاب نسبت به سایر محلات از توسعه فرهنگی و اجتماعی بیشتری نسبت به بقیه برخوردار می‌باشد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در اغلب محلات تهران نابرابری‌های اجتماعی و فرهنگی به وفور دیده می‌شود که این امر ناشی از شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این محلات است. نابرابری اقتصادی، نابرابری فرهنگی را به دنبال دارد بدین جهت نابرابری‌های فرهنگی پیامد-های بس ناگوار از نابرابری‌های اقتصادی دارد.

تقوایی و رحمتی (۱۳۸۵) در مقاله خود تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور با استفاده از شاخص‌ها و فضاهای فرهنگی بیان می‌دارد که از لحاظ زیرساخت‌های فرهنگی در بین استان‌های کشور اختلاف فاحشی وجود دارد که استان‌های سیستان و بلوچستان، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر و زنجان در پایین‌ترین سطح توسعه قرار گرفته‌اند. بابایی (۱۳۸۹) در مقاله «توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران» رابطه بین توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی را مورد بررسی قرار داده است و در نهایت نشان می‌دهد که آسیب‌های هویتی و فرهنگی و ضعف سرمایه فکری و فرهنگی مانع توسعه در ایران شده است.

مقاله دیگری با عنوان برآورد سطح‌بندی توسعه محله‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شهر ابرکوه، نوشته کرامت‌اله زیاری و همکاران، در سال ۱۳۹۳ منتشر شده است. روش تحقیق در این بررسی از نوع توصیفی-تحلیلی بوده که آمار و اطلاعات آن از طریق روش‌های میدانی به دست آمده است. جامعه آماری این پژوهش شامل خانوارهای ساکن در محله‌های نه‌گانه شهری ابرکوه است که با استفاده از فرمول کوکران ۲۶۳ نمونه به‌منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز انتخاب گردید. همچنین آزمون پیش‌آهنگی برای بدست آوردن ضریب اعتبار پرسشنامه انجام گرفت که ضریب اطمینان آلفای کرونباخ ۰.۷۸، حاکی از

مناسب بودن ابزار پژوهش بوده است. در این پژوهش به منظور وزن‌دهی شاخص‌ها از تکنیک دلفی و به منظور تحلیل داده‌ها در راستای سطح‌بندی محله‌های شهری از تکنیک ELECTRE استفاده گردیده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که محلات نظامیه، طاووس و دروازه میدان با توجه به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به ترتیب در رتبه‌های یک تا سه و محلات جهانستان، نبادان و گلکاران به ترتیب در رتبه‌های هفت تا نه از سطح‌بندی توسعه محله‌ای قرار گرفته‌اند.

در بخش خارجی می‌توان به تحقیقات ذیل اشاره کرد.

یوجین و همکاران^۱ (۲۰۰۵) با عنوان، سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی در انگلیس و بسیک و همکاران^۲ (۲۰۱۲) با عنوان، سنجش پیشرفت اجتماعی توسط شاخص‌های توسعه پایدار: موارد کرواسی و اسلوانی اشاره نمود.

فاکس و گرشن (۲۰۰۰)، در مقاله خود تحت عنوان بانک جهانی و سرمایه اجتماعی: تجارب حاصل از ده پروژه توسعه روستایی در فیلیپین و مکزیک نتیجه می‌گیرند که نتایج این پروژه‌ها دارای پیامدهای مفهومی و سیاسی برای درک پویایی سیاسی در جهت ایجاد محیط‌های مناسب برای انباشت سرمایه اجتماعی به نفع فقرای روستایی است (Fox & Gershman, 2000:399). مطالعه‌ای در تانزانیا بیان‌کننده آنست که ظرفیت‌های اجتماع محلی در پایداری محلی اثرگذار است. مشارکت فراوان خانوارها، بر کیفیت آموزشی و توسعه اجتماعی مؤثر است. ضمناً سرمایه اجتماعی فراوان، در توسعه محیطی و موفقیت پروژه‌های شهرسازی نقش بسزایی دارد. در پژوهش دیگری در بنگلادش مشخص شد ظرفیت اجتماعی بهتر ساکنان با پایداری محیطی و توسعه بهتر مجموعه دفع زباله همراه است پژوهشی در بخش‌های فقیرنشین آفریقا نشان داد مؤلفه‌های محیطی و اجتماعی توسعه پایدار از مؤلفه‌های مشارکت‌پذیری و سرمایه اجتماعی و آموزش اجتماعی از مفهوم ظرفیت اجتماعی اثرپذیر است.

چارچوب نظری تحقیق

سرمایه اجتماعی

در ادبیات علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی، سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌ها، شبکه‌ها و سازمان‌هایی اشاره می‌کند که مردم از طریق آن‌ها به توانایی‌ها و ظرفیت‌ها و استعداد خود می‌رسند که این توانایی‌ها به افراد قدرت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری می‌دهد. (Serageldin and Grootaet, 2000:45-44)

^۱-Yaojun et al

^۲-Becic et al

فیلد آن را در واژگانی کوتاه مسئله روابط تعریف می‌کند یا فوکویاما آن را ذخیره جامعه از ارزش‌های مشترک می‌داند. پوتنام یکی از اندیشمندان تاثیرگذار در این زمینه، سرمایه اجتماعی را به عنوان اعتماد، هنجارها و شبکه‌های پیوند تعریف می‌کند که همکاری در جهت کسب منافع متقابل را تسهیل نموده و نتیجه آن، انواع متفاوتی از کنش جمعی است. (Walter- 2002:377؛ عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰:۳۳) سرمایه اجتماعی حاصل انباشت منابع بالقوه و یا بالفعلی مانند (تخصص‌ها و مهارت‌ها) است که مربوط به مالکیت یک شبکه بادوام از روابط کم و بیش نهادینه شده در بین افرادی است که با عضویت در یک گروه ایجاد می‌شود. سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. (منظور و یادی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۴۳)

کلمن مفهوم سرمایه اجتماعی را به مثابه ابزار تحلیلی برای پژوهش‌های اجتماعی می‌داند. او بر این باور است که سرمایه اجتماعی در روشن ساختن یکی از مشکلات مهم تحلیل اجتماعی یا آنچه پیوند خرد و کلان نام گرفته است نقش مؤثری را می‌تواند ایفا کند. بنابراین از دیدگاه کلمن، سرمایه اجتماعی عبارت است از ارزش آن جنبه از ساختار اجتماعی که به عنوان منابعی در اختیار اعضا قرار می‌گیرد تا توانایی رسیدن به اهداف خود را به دست آورند. به عبارت دیگر کلمن از سرمایه اجتماعی تعریفی کارکردی ارائه داده است. (Colman, 1990:241) فوکویاما، کوهن و پروساک (۲۰۰۲)، سرمایه اجتماعی را اساسی از ارتباطات فعال در میان مردم توصیف می‌کنند که شامل: اعتماد، درک متقابل، ارزش‌ها و رفتارها است که باعث به هم پیوستن اعضای شبکه‌های انسانی، گروه‌ها و ایجاد تعاون بین آن‌ها می‌شود.

(Realo & Alik, 2004:38) به عبارت دیگر از دیدگاه فوکویاما، سرمایه اجتماعی، مجموعه هنجارهای موجود در سیستم اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. بر اساس این تعریف مفاهیمی نظیر جامعه مدنی و نهادهای اجتماعی نیز دارای ارتباطات مفهومی نزدیک با سرمایه اجتماعی می‌گردند. (آریان‌پور، ۱۳۸۷: ۱۵۷)

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

اعتماد اجتماعی: اعتماد به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی از شرایط و الزامات کلیدی موجودیت هر جامعه محسوب شده و برای حل مسائل اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد؛ به طوری که باعث پیدایش آرامش و امنیت روانی می‌گردد. اعتماد، احساس روابط اجتماعی است و رابطه مستقیم با میزان روابط اجتماعی دارد، بدین صورت که

هر چه میزان اعتماد اجتماعی میان افراد و گروه‌ها و سازمان‌های اجتماعی جامعه بیشتر باشد به همان میزان روابط اجتماعی از شدت، تنوع، ثبات و پایداری بیشتری برخوردار است. (تاج-بخش، ۱۳۸۴: ۲۱۰)

مشارکت اجتماعی: مشارکت اجتماعی به ساده‌ترین و مستقیم‌ترین معنای آن شرکت فعالانه افراد در زندگی اجتماعی است. مشارکت نوعی کنش هدفمند و با قصد و نیت است که در فرایند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم‌سازی فرصت برای رده‌های کنش متقابل بین انسان‌ها و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعریف و تعیین‌شده، نمود پیدا می‌کند. به نظر گائوتری، مشارکت اجتماعی فرایند اجتماعی، عمومی، یکپارچه، چندگانه، چندبعدی و چند فرهنگی است که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است. (Gaoteri, 1986: 37)

انسجام و همبستگی اجتماعی: انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کرده و با عناصر وحدت‌بخش تطابق و هم‌نواپی داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند و حائز یک معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا الزام متقابل است و نیز یک معنای مثبت از آن برمی‌آید که وابستگی متقابل کارکردها، اجزا و یا موجودات در یک کل ساخت‌یافته را می‌رساند. (بیرو، ۱۳۷۰: ۴۰۰).

آگاهی اجتماعی: آگاهی و شناخت به ویژه در دنیای مدرن نقش فوق‌العاده‌ای در زندگی بشر بازی می‌کند. امروزه دانایی و اطلاعات به عنوان سرمایه‌ای عظیم در تحولات اجتماعی نقش آفریده شده و روز به روز ابعاد گسترده‌ای را چه در سطح و چه در عمق پیدا می‌کند تا جایی که یکی از عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی کسب آگاهی است. آگاهی اجتماعی شامل مجموعه‌ای از افکار، عقاید و حساسیت نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیع‌ترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و یا اجتماعی مربوط می‌شود، است. (فیروز آبادی، ۱۳۸۴: ۲۸؛ محسنی و آقا محسنی، ۱۳۸۹: ۱۵۱)

شاخص‌ها و گویه‌ها

اصلی‌ترین متغیر، سرمایه اجتماعی بوده که تعاریف متعددی از آن در منابع نظری و تجربی ارائه گردید. بر اساس هدف پژوهش و بر مبنای چارچوب نظری که از مرور دیدگاه‌های نظری و تجارب تحقیقاتی موجود شکل گرفته، مفهوم سرمایه اجتماعی بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده خود متمایز از عوامل و پیامدهایش این‌گونه تعریف شده است: سرمایه اجتماعی آن نوع شبکه‌ای از روابط و پیوندهای مبتنی بر اعتماد اجتماعی بین فردی و بین گروهی و

بررسی سطح توسعه اجتماعی و سیاسی محلات شهر جهرم

تعاملات افراد با نهادها، سازمان‌ها و گروه‌های اجتماعی است که قرین همبستگی و انسجام اجتماعی و برخورداری افراد و گروه‌ها از حمایت و انرژی لازم برای تسهیل کنش‌ها در جهت تحقق اهداف فردی و جمعی است. در این نوشتار به منظور عملیاتی کردن تعریف سرمایه اجتماعی، ۳۱ گویه با توجه به تحقیقات صورت گرفته در این زمینه جمع‌آوری گردیده است. (جدول ۱) به منظور مشخص ساختن گویه‌ها ابتدا ۴۷ گویه با توجه به تفحص در تحقیقات پیشین انتخاب و سپس در قالب پرسشنامه‌ای برای ۱۱ متخصص در زمینه برنامه‌ریزی شهری و علوم اجتماعی ارسال گردید که از پرسشنامه‌های ارسالی ۶ مورد عودت داده شد. بعد از مشابه‌سازی پرسشنامه‌های عودت داده شده ۳۱ گویه نهایی به منظور انجام تحقیق انتخاب گردید.

جدول (۱) شاخص‌های تبیین‌کننده و گویه‌های به کار رفته به منظور سنجش سرمایه اجتماعی

بعد	شاخص	گویه
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد مردم به یک دیگر
		میزان اعتماد مردم به گروه‌های اجتماعی
		میزان اعتماد مردم به افراد غریبه‌ی وارد شده به محلات شهری
		میزان اعتماد مردم به مسافران (گردشگران)
		میزان اعتماد مردم به نهادها
		میزان اعتماد مردم به «شورای شهر» و عملکرد آن
		میزان اطمینان از رعایت اخلاق شهروندی
		میزان اطمینان به مسئولین
	مشارکت اجتماعی	میزان اعتماد مردم به نهادهای اجتماعی موجود در محلات شهری (بسیج، مسجد و ...)
		همکاری و مشارکت با نهادهای مدنی
		میزان عضویت در نهادهای مدنی
		ارتباط با شورای شهر
		اعطای کمک مالی و فکری به نهادهای مدنی
		آمادگی جهت مشارکت بدون دریافت دستمزد
انسجام اجتماعی	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی	
	مشارکت در حفظ و سالم‌سازی محیط محلات شهری	
	عدم درگیری و نزاع بین اهالی	
	گردهمایی و جلسات در محلات شهر	
	عدم تغییر ارزش‌های مشترک طی زمان	
	میزان مدارای قومی و مذهبی	
	انجام وظایف اجتماعی	
	افزایش میزان همدلی میان اهالی محلات شهری	
	رابطه دوستانه با اعضای خانواده	
	تعریف کارهای روزانه برای اعضای خانواده	
شبکه اجتماعی	گسترش کمک‌های مالی به خویشاوندان	
	همکاری نهادها و سازمان‌ها با مردم	
	تعامل و رفت آمد با دوستان و همسایگان	
	حضور در مسابقات ورزشی و کلاس‌های غیردرسی و دینی	
	ایجاد و گسترش نهادهای محلی جدید	
	تقویت نهادهای محلی موجود	
	تقویت همکاری‌های متقابل در جهت رفع نیازهای مشترک	

مأخذ: (مه‌دویه، ۱۳۹۱؛ کلانتری و همکاران، ۱۳۹۱؛ عنبری، ۱۳۸۹؛ ازکیا، ۱۳۸۹؛ خاوری و همکاران، ۱۳۹۰؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۱؛ شفیعا، ۱۳۹۱؛ شادی طلب و حجتی، ۱۳۸۷؛ رضوانی، ۱۳۸۶؛ فراهانی، ۱۳۹۱؛ شبانی و موسوی، ۱۳۹۰؛ عبدالهی، ۱۳۹۲)

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش به کار گرفته شده در این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها پیمایشی بوده که با بهره‌گیری از گردآوری داده‌های میدانی و تحقیق به صورت منطق فازی و با استفاده از شاخص‌های اجتماعی از دو پرسشنامه استفاده شد، جامعه آماری در این تحقیق شامل ساکنین محلات شهر جهرم بالغ بر ۱۰۰۰۰۰ نفر بوده که با بهره‌گیری از جدول مورگان به صورت تصادفی حجم نمونه‌ای بالغ بر ۳۸۴ نفر محاسبه شد. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش نرم‌افزارهای آماری SPSS و AMOS بود که با توجه به ماهیت و نحوه نگارش فرضیات این پژوهش از؛ ضریب همبستگی پیرسون، آزمون تی، تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و آزمون فریدمن برای آزمون فرضیات استفاده شد و برای بررسی میزان پایایی متغیرهای توسعه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی از آلفای کرونباخ استفاده شد که با نشان دادن مقدار بالای ۰/۷ همگی به تأیید رسیدند.

جدول (۲) فراوانی پاسخگویان به تفکیک متغیرهای جمعیت شناختی

متغیرها	فراوانی	درصد	
جنسیت	مرد	۲۲۴	۶۱
	زن	۱۵۰	۳۹
میزان تحصیلات	زیر دیپلم	۱۹	۴/۹
	دیپلم	۳۵	۹/۱
	فوق دیپلم	۵۸	۱۵/۱
	لیسانس	۲۱۴	۵۵/۶
	فوق لیسانس و بالاتر	۵۹	۱۵/۳
سن	کمتر از ۳۰ سال	۹۱	۲۳/۶
	بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۱۸۹	۴۹/۱
	بین ۴۰ تا ۵۰ سال	۸۲	۲۱/۳
	بیشتر از ۵۰ سال	۲۳	۶
مدت اقامت در محله	کمتر از ۵ سال	۸۴	۲۱/۸
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۱۱۹	۳۰/۹
	بیشتر از ۱۰ سال	۱۸۲	۴۷/۳
سن	میانگین سن	حد اقل سن	حداکثر سن
	۳۵ سال	۲۵ سال	۶۰ سال
مدت اقامت در محله	میانگین مدت اقامت در محله	حد اقل مدت اقامت	حداکثر مدت اقامت
	۱۲ سال	۴ سال	۳۱ سال

طبق محاسبات به عمل آمده در جدول (۲) توزیع جنسیت پاسخگویان در این پژوهش حاکی از آن است که ۶۱ درصد از پاسخگویان مرد و ۳۹ درصد زن بوده‌اند. در بحث میزان تحصیلات بیشترین میزان تحصیلات مربوط به مقطع تحصیلی لیسانس که ۵۵/۶ درصد را به خود اختصاص داده و کمترین مربوط به مقطع تحصیلی زیر دیپلم بوده که ۴/۹ درصد را از کل میزان تحصیلات

به خود اختصاص داده است. در بحث گروه‌های سنی اکثریت پاسخگویان (۴۹/۱ درصد) بین ۳۰ تا ۴۰ سال و کمترین بازه سنی مربوط به گروه سنی بیشتر از ۵۰ سال با فراوانی ۶ درصد می‌باشد، میانگین سنی پاسخگویان در این پژوهش ۳۵ سال و حداقل سن ۲۵ سال و حداکثر سن ۶۰ سال گزارش شده است، در بحث مدت زمان اقامت در محله بیشترین فراوانی مربوط به اقامت بیشتر از ۱۰ سال با فراوانی ۴۷/۳ درصد و کمترین میزان اقامت مربوط به گزینه کمتر از ۵ سال با فراوانی ۲۱/۸ درصد می‌باشد، میانگین اقامت در محله در این پژوهش ۱۲ سال و حداقل اقامت ۴ سال و حداکثر اقامت نیز ۳۱ سال گزارش شده است.

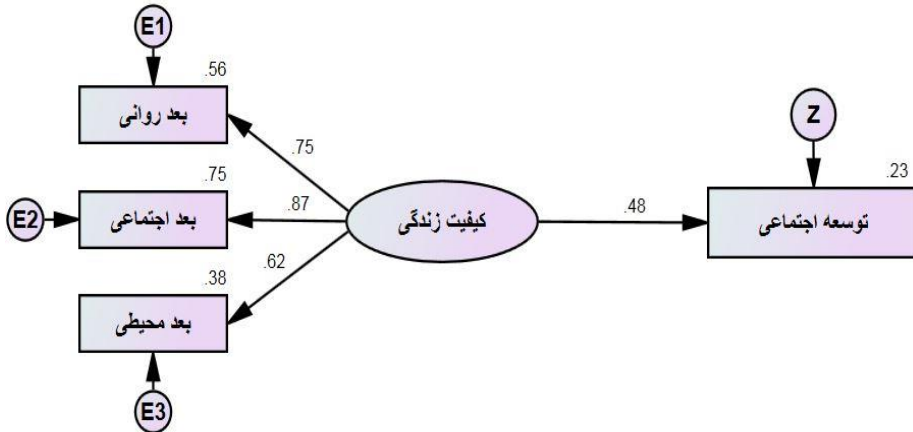
یافته‌ها

در این پژوهش محاسبات به عمل آمده در جدول (۳)، گویای این امر است که میانگین‌های اکتسابی در متغیرهای پژوهش، متغیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن از حد متوسط جامعه بیشتر گزارش شده است و میانگینی بالاتر از حد متوسط جامعه را به خود اختصاص داده، لذا بیشترین تا کمترین میانگین مؤلفه‌های متغیر رفاه اجتماعی به ترتیب عبارتند از: خدمات رفاهی، توسعه رفاهی، جمعیت تحت پوشش، سیاست‌های رفاهی، و نسبت بیشترین تا کمترین میانگین مؤلفه‌های متغیر کیفیت زندگی به ترتیب: بعد روانی، بعد اجتماعی و بعد محیطی را به خود اختصاص داده است.

جدول (۳) آماره‌های پراکندگی مرکزی از متغیر سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی و مؤلفه‌های آن

منحرف	میانگین	انحراف معیار
همبستگی اجتماعی	۳،۷۴	۰،۵۸
مشارکت اجتماعی	۴،۱۲	۰،۴۷
اعتماد اجتماعی	۴،۳۳	۰،۵۱
سرمایه اجتماعی	۴،۰۶	۰،۳۱
توسعه رفاهی	۳،۶۲	۰،۲۵
جمعیت تحت پوشش	۳،۵۱	۰،۶۷
خدمات رفاهی	۳،۸۴	۰،۴۶
سیاست‌های رفاهی	۳،۳۵	۰،۲۳
رفاه اجتماعی	۳،۵۸	۰،۸۰
بعد روانی	۳،۷۱	۰،۳۴
بعد اجتماعی	۳،۶۵	۰،۷۶
بعد محیطی	۳،۳۱	۰،۱۵
کیفیت زندگی	۳،۵۵	۰،۵۳

مدل (۱) مدل رگرسیونی با متغیر پنهان از تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی برای بررسی فرضیه اول

شواهد قابل تعمیم از مدل (۱) گویای این امر است که، کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیر گذار می‌باشد.

جدول (۴) خروجی وزن‌های رگرسیونی

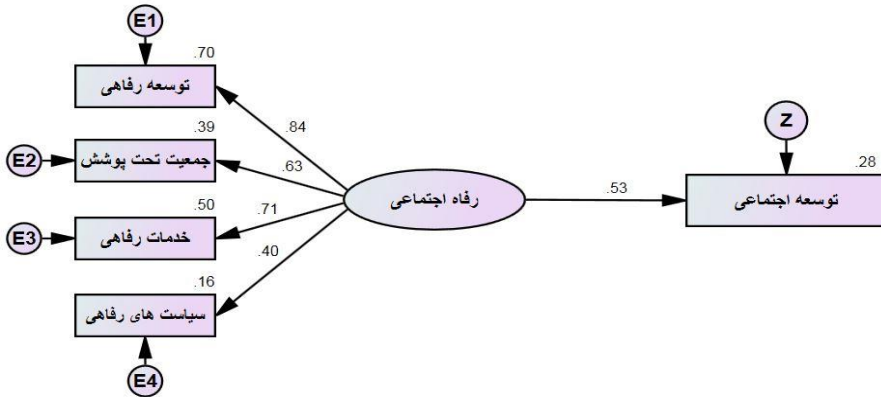
سطح معناداری	نقاط بحرانی	مقادیر استاندارد شده	متغیرها
۰,۰۰۰۱	۷,۲۳	۰,۴۸	تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی

خروجی آزمون بوت استرپ در ضریب تعیین			
سطح معناداری	حد بالا	حد پایین	مقادیر استاندارد شده
۰,۰۱	۰,۵۱	۰,۳۹	۰,۲۳

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول (۴)، یعنی؛ مدل رگرسیونی و خروجی استاندارد آن، از طریق نرم‌افزار Amos چنین می‌توان استنباط نمود که میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۰/۴۸ گزارش شده است که این میزان تأثیر، یک تأثیر با شدت قابل قبول گزارش شده است و ضریب تعیین R^2 آن نیز برابر با ۰/۲۳ می‌باشد و بیانگر آنست که ۲۳ درصد از عامل تغییرات توسعه اجتماعی مربوط به متغیر کیفیت زندگی می‌باشد. و سطح معناداری محاسبه شده در خروجی نرم‌افزار و در کادر وزن‌های رگرسیونی، برابر با ۰/۰۰۰۱ گزارش شده است که از مقدار بحرانی ۰/۰۵ کوچک‌تر بوده و گویای معنادار بودن آن می‌باشد. به‌طور کلی با توجه به خروجی آزمون بوت استرپ برای روشن شدن معناداری یا عدم معناداری ضریب تعیین ۲۳ درصدی مدل در جامعه آماری در سطح معناداری، برابر با ۰/۰۱ گزارش شده و از سطح خطای ۰/۰۵ کوچکتر است و در بازه‌های حد پایین و حد بالا فرض صفر واقع نشده است که از نتایج به دست آمده می‌توان معنا دار بودن و تایید فرضیه فوق را بیان نمود و می‌توان توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم را بر اساس کیفیت زندگی استنباط و پیش‌بینی نمود.

مدل (۲) مدل رگرسیونی با متغیر پنهان از تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی برای بررسی فرضیه دوم

شواهد قابل تعمیم از مدل (۲) گویای این امر است که؛ رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیر گذار می باشد

جدول (۵) خروجی وزن های رگرسیونی

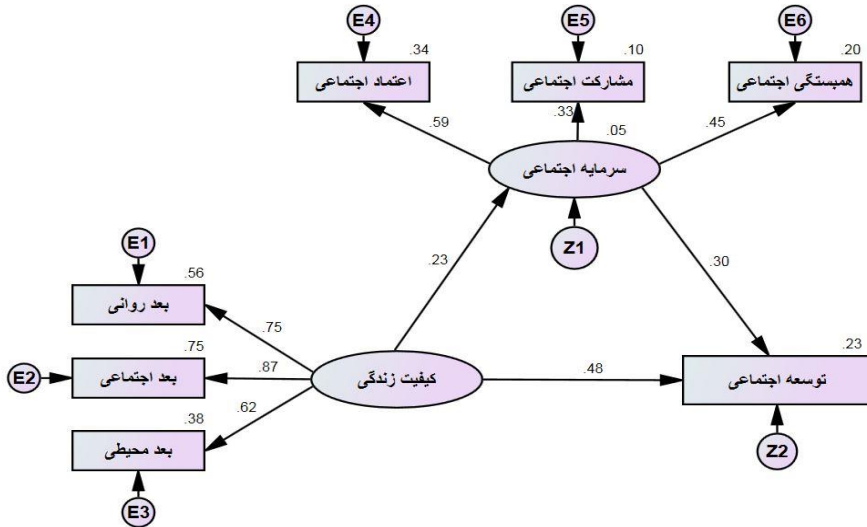
متغیرها	مقادیر استاندارد شده	نقاط بحرانی	سطح معناداری
تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰.۵۳	۸.۱۷	۰.۰۰۰۱

خروجی آزمون بوت استرپ در ضریب تعیین

مقادیر استاندارد شده	حد پایین	حد بالا	سطح معناداری
۰.۲۸	۰.۲۱	۰.۳۳	۰.۰۰۱

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول (۵) که بیانگر، مدل رگرسیونی و خروجی استاندارد آن در نرم افزار Amos می باشد، چنین استنباط شده که میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته ۰/۵۳ گزارش شده است که این میزان تأثیر، بیانگر یک تأثیر با شدت قابل قبول گزارش شده است و ضریب تعیین R^2 آن نیز برابر با ۰/۲۸ می باشد و بیانگر آن است که ۲۸ درصد از عوامل تغییرات توسعه اجتماعی مربوط به متغیر رفاه اجتماعی می باشند و مقدار سطح معناداری آن در خروجی نرم افزار و در کادر وزن های رگرسیونی برابر با ۰/۰۰۰۱ گزارش شده است که از مقدار بحرانی آن ۰/۰۵ کوچک تر بوده و گویای معنادار بودن آن می باشد. به طور کلی با توجه به خروجی آزمون بوت استرپ برای روشن شدن معناداری یا عدم معناداری ضریب تعیین ۲۸ درصدی مدل در جامعه آماری چون مقدار سطح معناداری در این آزمون برابر با ۰/۰۱ گزارش شده و از سطح خطای ۰/۰۵ کوچکتر است و همچنین در بازه های حد پایین و حد بالا فرض صفر واقع نشد است که از نتایج به دست آمده می توان معنادار بودن و تأیید فرضیه فوق را بیان نمود و میتوان تأثیر گذار بودن رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر استنباط و پیش بینی نمود.

مدل (۳) بررسی اثر میانجی‌گری با استفاده از مدل رگرسیونی با متغیر پنهان برای بررسی فرضیه ۳

شواهد قابل تعمیم از مدل (۳) گویای این امر است که سرمایه اجتماعی، نقش میانجی در تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم دارد.

جدول (۶) خروجی وزن‌های رگرسیونی (جدول تأثیرات مستقیم)

شاخص‌ها	مقادیر استاندارد	نقاط بحرانی	سطح
تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی	۰٫۴۸	۷٫۲۳	۰٫۰۰۰۱
تأثیر کیفیت زندگی بر سرمایه اجتماعی	۰٫۲۳	۴٫۳۲	۰٫۰۰۰۳
تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۳۰	۴٫۹۰	۰٫۰۰۰۲

خروجی وزن‌های رگرسیونی (جدول تأثیر غیرمستقیم و سطوح معناداری)

شاخص‌ها	اثر غیرمستقیم	سطح معناداری
تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی	۰٫۱۸	۰٫۰۳

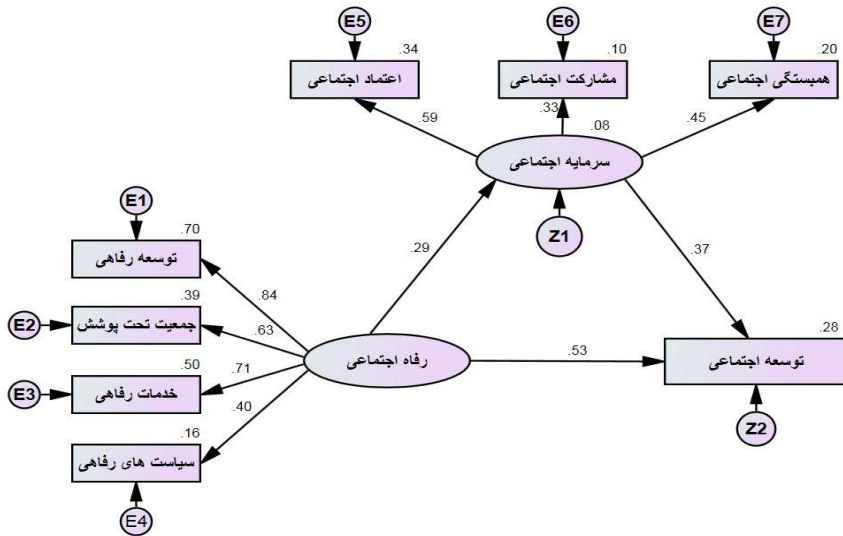
جدول (۷) سطوح معناداری اثرات مستقیم، غیرمستقیم

شاخص‌ها	سطح معناداری اثر	سطح معناداری اثر
تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی	۰٫۰۰۰۱	۰٫۰۳
تأثیر کیفیت زندگی بر سرمایه اجتماعی	۰٫۰۰۳	***
تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه	۰٫۰۰۲	***

با توجه به به محاسبات به دست آمده از جداول (۶) و (۷) یعنی خروجی وزن‌های رگرسیونی و مقادیر سطوح معناداری اثرات مستقیم و غیر مستقیم، می‌توان تأثیر مستقیم کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی را معنادار استنباط نمود (با سطح معناداری برابر ۰/۰۰۰۱ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است) که از طرفی بیانگر، تأثیر مستقیم کیفیت زندگی بر سرمایه اجتماعی (سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۳ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است) و از طرفی دیگر بیانگر، تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر توسعه اجتماعی (با سطح معناداری برابر ۰/۰۰۲ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۰۰۱ گزارش شده است) که از این

طریق می‌توان، تأثیر غیرمستقیم کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی (با سطح معناداری برابر ۰/۰۳ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است). به بررسی مفهومی میانجیگری در مدل‌سازی معادلات ساختاری دست یافت و بیانگر این است که در بحث میانجیگری دو مفهوم اساسی وجود دارد؛ یکی اثر مستقیم و دیگری اثر غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر. در مدل میانجی اگر اثر مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگری از لحاظ آماری معنادار باشد، اما اثر غیر مستقیم معنادار نباشد، می‌توان استنباط نمود که میانجیگری میان آنها وجود ندارد، لذا در مدل میانجی اگر اثر مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگری از لحاظ آماری معنادار نباشد، اما اثر غیرمستقیم معنادار باشد، می‌توان استنباط نمود که میانجیگری کامل میان آنها حاکم است، و همچنین در مدل میانجی اگر هر دو اثر یعنی اثر مستقیم و غیرمستقیم از لحاظ آماری معنادار باشند، می‌توان چنین استنباط نمود، که میانجیگری بین آنان جزئی است. لذا با توجه به آزمون بوت‌استرپ یا خودگردان‌سازی که برای این مدل استفاده گردیده است نیز می‌توان استنباط نمود که اثر مستقیم کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی چون مقدار سطح معناداری آن برابر با ۰/۰۰۰۱ می‌باشد و این مقدار از سطح بحرانی ۰/۰۵ کوچکتر است؛ یک اثر معنادار و اثر غیرمستقیم آن با میانجیگری متغیر سرمایه اجتماعی نیز چون مقدار سطح معناداری آن برابر با ۰/۰۳ می‌باشد و این مقدار از سطح بحرانی ۰/۰۵ کوچکتر است و گویای معنادار بودن آن می‌باشد، با این حال با توجه به اصول حاکم بر بحث میانجیگری در مدل‌سازی معادلات ساختاری به‌طور کلی می‌توان استنباط نمود که، در این مدل چون هر دو اثر مستقیم و غیر مستقیم معنادار گزارش شده است، می‌توان استنباط نمود که میانجیگری جزئی وجود دارد و سرمایه اجتماعی دارای یک نقش میانجی جزئی در تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی دارد.

مدل (۴) بررسی اثر میانجیگری با استفاده از مدل رگرسیونی با متغیر پنهان برای بررسی فرضیه ۴

شواهد قابل تعمیم از مدل (۴) گویای این امر است که سرمایه اجتماعی دارای نقش میانجی در تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم دارد.

جدول (۸) خروجی وزن‌های رگرسیونی (جدول تأثیرات مستقیم)

شاخص‌ها	مقادیر استاندارد	نقاط بحرانی	سطح
تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۵۳	۷٫۹۲	۰٫۰۰۰۱
تأثیر رفاه اجتماعی بر سرمایه اجتماعی	۰٫۲۹	۴٫۸۵	۰٫۰۰۰۲
تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۳۷	۵٫۴۷	۰٫۰۰۰۱

خروجی وزن‌های رگرسیونی (جدول تأثیر غیرمستقیم و سطوح معناداری)

شاخص‌ها	اثر غیرمستقیم	سطح معناداری
تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۲۴	۰٫۰۰۲

جدول (۹) سطوح معناداری اثرات مستقیم، غیرمستقیم

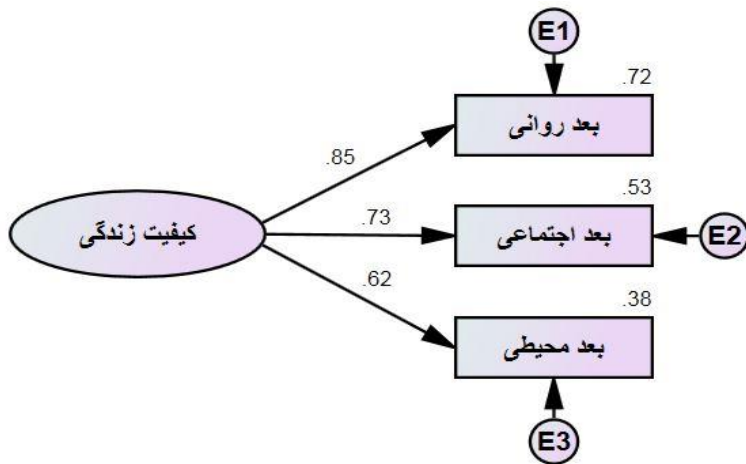
شاخص‌ها	سطح معناداری اثر	سطح معناداری اثر
تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۰۰۰۱	۰٫۰۰۲
تأثیر رفاه اجتماعی بر سرمایه اجتماعی	۰٫۰۰۲	***
تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اجتماعی	۰٫۰۰۱	***

باتوجه به مدل فوق و خروجی وزن‌های رگرسیونی و مقادیر سطوح معناداری اثرات مستقیم و غیرمستقیم، می‌توان استنباط نمود که تأثیر مستقیم رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی معنادار می‌باشد (سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۰۱ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است)، تأثیر مستقیم رفاه اجتماعی بر سرمایه اجتماعی (سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۲ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است)، تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر توسعه

اجتماعی (سطح معناداری برابر با ۰/۰۰۱ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۰۰۱ گزارش شده است). تأثیر غیرمستقیم رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی (سطح معناداری برابر با ۰/۰۲ و کوچکتر از سطح بحرانی ۰/۰۵ گزارش شده است). بررسی مفهومی میانجیگری در مدل سازی معادلات ساختاری نشان می دهد که در بحث میانجیگری دو مفهوم اساسی وجود دارد یکی اثر مستقیم و دیگری اثر غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر در مدل میانجی اگر اثر مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگری از لحاظ آماری معنادار باشد اما اثر غیرمستقیم معنادار نباشد می توان استنباط نمود که میانجیگری وجود ندارد، در مدل میانجی اگر اثر مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگری از لحاظ آماری معنادار نباشد اما اثر غیرمستقیم معنادار باشد می توان استنباط نمود که میانجیگری کامل حاکم است، در مدل میانجی اگر هر دو اثر یعنی اثر مستقیم و غیر مستقیم از لحاظ آماری معنادار باشد، می توان استنباط نمود که میانجیگری جزئی است. با توجه به آزمون بوت استرپ یا خودگردان سازی که برای این مدل استفاده گردیده است نیز می توان استنباط نمود که اثر مستقیم رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی چون مقدار سطح معناداری آن برابر با ۰/۰۰۰۱ می باشد و این مقدار از سطح بحرانی ۰/۰۵ کوچکتر است یک اثر معنادار و اثر غیرمستقیم آن با میانجیگری متغیر سرمایه اجتماعی نیز چون مقدار سطح معناداری آن برابر با ۰/۰۲ می باشد و این مقدار از سطح بحرانی ۰/۰۵ کوچکتر است یک اثر معنادار گزارش شده است با این حال با توجه به اصول حاکم بر بحث میانجیگری در مدل سازی معادلات ساختاری به طور کلی می توان استنباط نمود که در این مدل چون هر دو اثر مستقیم و غیر مستقیم معنادار گزارش شده است، می توان استنباط نمود که میانجیگری جزئی وجود دارد و سرمایه اجتماعی دارای یک نقش میانجی جزئی در تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی دارد.

مدل (۵) مدل عاملی تأییدی مرتبه اول برای رتببندی و تبیین مؤلفه های کیفیت زندگی

در مدل عاملی تأییدی مرتبه اول بارهای عاملی تعیین‌کننده رتبه هر مؤلفه کیفیت زندگی می‌باشند که هرچه بار عاملی بیشتر باشد بیانگر آن است که آن مؤلفه دارای قوت بیشتر و بهتری می‌باشد و به عبارت دیگر آن مؤلفه موفق‌تر عمل نموده است و هرچه میزان بار عاملی هر مؤلفه کمتر باشد نشان‌دهنده ضعف بوده و از این حیث باید تقویت گردد تا کیفیت زندگی به لحاظ کیفی ارتقاء یابد. مدل عاملی تأییدی فوق نشان می‌دهد که مؤلفه‌های ذیل به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را در کیفیت زندگی دارند، که عبارت‌اند از:

۱. بعد روانی با میزان بار عاملی ۰/۸۵ و ضریب تعیین (R^2) ۷۲ درصدی.
۲. بعد اجتماعی با میزان بار عاملی ۰/۷۳ و ضریب تعیین (R^2) ۵۳ درصدی.
۳. بعد محیطی با میزان بار عاملی ۰/۶۲ و ضریب تعیین (R^2) ۳۸ درصدی.

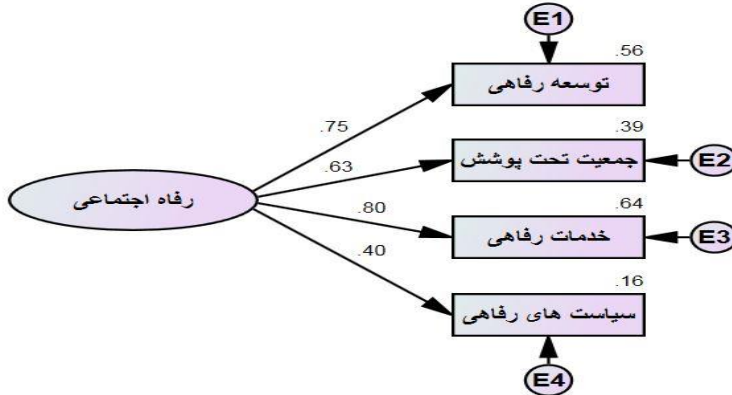
جدول (۱۰) خروجی وزن‌های رگرسیونی

وضعیت شاخص	مقادیر استاندارد	نقاط بحرانی	سطح معناداری
بعد روانی	۰.۸۵	**	**
بعد اجتماعی	۰.۷۳	۱۰/۲۱	۰/۰۰۰۱
بعد محیطی	۰.۶۲	۸/۴۵	۰/۰۰۰۱

جدول (۱۱) خروجی شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل

وضعیت شاخص	CMIN/DF	RMSEA	CFI	TLI	PCFI	PNFI
حد مطلوب	کوچک‌تر از ۵	کوچک‌تر از	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	بزرگ‌تر از ۰/۵۰	بزرگ‌تر از ۰/۵۰
وضعیت	۲.۰۶	۰.۰۷	۰.۹۵	۰.۹۴	۰.۵۳	۰.۵۵
بعد از اصلاح	**	**	**	**	**	**
کلیت مدل	مدل مطلوب است و نیاز به اصلاح ندارد					

کلیه مقادیر سطوح معناداری (P-Value) در خروجی وزن‌های رگرسیونی از ۰/۰۵ کوچک‌تر است که بیانگر آن است که کلیه ضرایب همبستگی بین متغیرهای آشکار و متغیر پنهان در مدل فوق دارای تفاوت معناداری در سطح معناداری ۰/۰۵ می‌باشند. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل نیز نشان داده است که؛ وضعیت شاخص‌های بدی برآزش مدل (RMSEA و CMIN/DF) و شاخص‌های خوبی برآزش مدل (CFI و TLI و PCFI و PNFI) در حد مطلوب و استاندارد مدل می‌باشد و نیازی به اصلاح مدل نمی‌باشد.

در مدل عاملی تأییدی مرتبه اول بارهای عاملی تعیین‌کننده رتبه هر مؤلفه کیفیت زندگی می‌باشند که هرچه بار عاملی بیشتر باشد بیانگر آن است که آن مؤلفه دارای قوت بیشتر و بهتری می‌باشد و به عبارت دیگر آن مؤلفه موفق‌تر عمل نموده است و هرچه میزان بار عاملی هر مؤلفه کمتر باشد نشان‌دهنده ضعف بوده و از این حیث باید تقویت گردد تا کیفیت زندگی به لحاظ کیفی ارتقاء یابد. مدل عاملی تأییدی فوق نشان می‌دهد که مؤلفه‌های ذیل به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را در کیفیت زندگی دارند، که عبارت‌اند از:

۱- مؤلفه خدمات رفاهی با میزان بار عاملی ۰/۸۰ و ضریب تعیین (R^2) ۶۴ درصدی. ۲- مؤلفه توسعه رفاهی با میزان بار عاملی ۰/۷۵ و ضریب تعیین (R^2) ۵۳ درصدی. ۳- مؤلفه جمعیت تحت پوشش با میزان بار عاملی ۰/۶۳ و ضریب تعیین (R^2) ۳۹ درصدی. ۴- مؤلفه سیاست‌های رفاهی با میزان بار عاملی ۰/۴۰ و ضریب تعیین (R^2) ۱۶ درصدی.

جدول (۱۲) خروجی وزن‌های رگرسیونی

وضعیت شاخص	مقادیر استاندارد	نقاط بحرانی	سطح معناداری
خدمات رفاهی	۰.۸۰	**	**
توسعه رفاهی	۰.۷۵	۹.۹۴	۰/۰۰۰۱
جمعیت تحت پوشش	۰.۶۲	۸.۴۰	۰/۰۰۰۱
سیاست‌های رفاهی	۰.۴۰	۵.۳۷	۰/۰۰۱

جدول (۱۳) خروجی شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل

وضعیت شاخص	CMIN/DF	RMSEA	CFI	TLI	PCFI	PNFI
حد مطلوب	کوچک‌تر از ۵	کوچک‌تر از	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	بزرگ‌تر از ۰/۵۰	بزرگ‌تر از ۰/۵۰
وضعیت	۱.۱۴	۰/۰۶	۰/۹۷	۰/۹۶	۰/۵۸	۰/۵۷
بعد از اصلاح	**	**	**	**	**	**
کلیت مدل	مدل مطلوب است و نیاز به اصلاح ندارد					

کلیه مقادیر سطوح معناداری (P-Value) در خروجی وزن‌های رگرسیونی از ۰/۰۵ کوچک‌تر است که بیانگر آن است که کلیه ضرایب همبستگی بین متغیرهای آشکار و متغیر پنهان در مدل فوق دارای تفاوت معناداری در سطح معناداری ۰/۰۵ می‌باشند. شاخص‌های ارزیابی

کلیت مدل نیز نشان داده است که؛ وضعیت شاخص‌های بدی برازش مدل (CMIN/DF) و (RMSEA) و شاخص‌های خوبی برازش مدل (CFI و TLI و PCFI و PNFI) در حد مطلوب و استاندارد مدل می‌باشد و نیازی به اصلاح مدل نمی‌باشد.

جدول (۱۳) آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت میانگین متغیر کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در محلات شهر جهرم برای بررسی فرضیه ۵

جدول (۱۴) خطای انحراف استاندارد

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف استاندارد
کیفیت زندگی	۳۸۵	۳.۵۸	۰.۸۰	۰.۰۳
رفاه اجتماعی	۳۸۵	۳.۵۵	۰.۵۳	۰.۰۱

شواهد قابل تعمیم از جدول (۱۴) با عنوان؛ خطای انحراف استاندارد، گویای این امر است که، کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در محلات شهر جهرم در حد مطلوب می‌باشد. با توجه به نوع طراحی پرسشنامه این پژوهش که با یک طیف لیکرت طراحی شده است و بحث مقایسه میانگین اکتسابی نمونه را با میانگین جامعه مطرح می‌کند از آزمون تی تک نمونه‌ای برای بررسی و ارزیابی این متغیرها استفاده گردیده است که وضعیت متغیرها را در جامعه آماری مشخص می‌سازد. با توجه به مقادیر میانگین‌های اکتسابی متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی که کلیه این مقادیر از حد متوسط جامعه (۳) بالاتر گزارش شده‌اند و با توجه به آزمون فوق چون مقدار سطوح معناداری به دست آمده در جدول آزمون تی برای متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی برابر با $0/0001$ که با اطمینان $0/95$ از سطح بحرانی و استاندارد خطای $0/05$ کوچکتر است؛ به عبارت دیگر چون مقدار آماره تی برای متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی بزرگتر از مقدار بحرانی و استاندارد (۱/۹۶) می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی میانگین اکتسابی بالاتر از حد متوسط جامعه را بخود اختصاص داده و تفاوت میانگین آنها به لحاظ آماری معنادار می‌باشد، پس بطور کلی می‌توان استنباط نمود که وضعیت متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در جامعه آماری مطلوب می‌باشد و فرضیه فوق تأیید می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی تأثیر کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی با میانجیگری متغیر سرمایه اجتماعی محلات شهر جهرم بود و با استفاده از نرم افزارهای آماری SPSS و AMOS نتایج توصیفی و تحلیلی آن به دست آمد که گویای این امر بود که تنها زمانی توسعه پیچیده و چند بعدی را می‌توان درک کرد که به‌طور همزمان جنبه‌های مختلف توسعه مورد توجه قرار

گیرد چرا که در اکثر موارد در این خصوص تنها به شاخص‌های انسانی توسعه، همچون سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، احساس امنیت و کیفیت زندگی توجه شده تا مفهوم توسعه را بیشتر به مؤلفه‌های انسانی نزدیک و از مؤلفه‌های اقتصادی دور گرداند و یا حداقل در مقامی یکسان جای دهد. به بیان دیگر توسعه اجتماعی تمایل دارد برنامه‌های توسعه‌ای را انتخاب و برای تحقق آن تلاش نماید. نتایج به دست آمده از فرضیه نخست گویای این است که کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیرگذار می‌باشد و گویای این است که ۲۳ درصد از عوامل تأثیرگذار در تغییرات توسعه اجتماعی مربوط به متغیر کیفیت زندگی می‌باشد. پس می‌توان استنباط نمود که کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیرگذار می‌باشد. به عبارت ساده‌تر می‌توان توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم را بر اساس کیفیت زندگی پیش‌بینی نمود. در فرضیه دوم رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیرگذار می‌باشد و بیانگر این است که ۲۸ درصد از عامل تغییرات توسعه اجتماعی مربوط به متغیر رفاه اجتماعی می‌باشد. پس می‌توان استنباط نمود که رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم تأثیرگذار می‌باشد. به عبارت ساده‌تر می‌توان توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم را بر اساس رفاه اجتماعی پیش‌بینی نمود. نتایج به دست آمده از فرض سوم گویای این امر است که؛ سرمایه اجتماعی دارای نقش میانجی در تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم دارد و اصول حاکم بر بحث میانجیگری در مدل‌سازی معادلات ساختاری در هر دو اثر مستقیم و غیرمستقیم معنادار بوده و می‌توان استنباط نمود که میانجیگری نقش جزئی و سرمایه اجتماعی دارای یک نقش میانجی جزئی در تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه اجتماعی دارد و آنچه از نتایج فرضیه چهارم بر می‌آید، بیانگر این است که سرمایه اجتماعی دارای نقش میانجی در تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی محلات شهر جهرم است که بیان می‌کند با توجه به اصول حاکم بر بحث میانجیگری در مدل‌سازی معادلات ساختاری به-طور کلی می‌توان استنباط نمود که در این مدل چون هر دو اثر مستقیم و غیرمستقیم معنادار گزارش شده است، میانجیگری جزئی وجود دارد و سرمایه اجتماعی دارای یک نقش میانجی جزئی در تأثیر رفاه اجتماعی بر توسعه اجتماعی دارد. در خصوص نتایج به دست آمده از فرضیه پنجم؛ گویای این امر است که وضعیت متغیرهای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در جامعه آماری مطلوب می‌باشد و در نهایت مدل‌های عاملی تدوین شده در این پژوهش نشان دادند که مؤلفه‌های "بعد روانی، بعد اجتماعی، بعد محیطی به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را در کیفیت زندگی دارند و مؤلفه‌های؛ خدمات رفاهی، توسعه رفاهی، جمعیت تحت پوشش و مؤلفه سیاست‌های رفاهی، به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را در کیفیت زندگی دارند.

منابع فارسی

کتب

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۹)، نظریه‌های اجتماعی معاصر با رویکرد توسعه، تهران، نشر علم
- بیرو، آلن (۱۳۷۰)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، نشر کیهان.
- رضویان، محمد تقی (۱۳۸۱)، مدیریت عمران شهری، تهران: انتشارات پیوند نو
- مهدی الوانی، علیرضا شیروانی (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی (مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردها)، تهران: انتشارات مانی، چاپ اول

مقالات

- آریان‌پور، لیلا (۱۳۸۷)، تبیین نقش سازمان‌های غیردولتی جوانان به عنوان حاملان اصلی سرمایه اجتماعی در توسعه اجتماعی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره سوم
- تاج‌بخش، کیان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه
- حسین فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی، دهستان مشهد میقان شهرستان اراک)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸
- حسین کلانتری خلیل‌آبادی و همکاران (۱۳۹۱)، بررسی نقش سرمایه‌های اجتماعی در کاهش خطر زلزله در بافت تاریخی یزد (مطالعه موردی محله فهادان)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره نهم
- داوود منظور، مهدی یادی‌پور (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی عامل توسعه اجتماعی و اقتصادی، نشریه راهبرد، شماره یک
- زهرا خاوری، مرضیه خاوری (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر وضعیت اقتصادی محله؛ مطالعه موردی: محله طلاب، فصلنامه مدیریت شهری، ویژه‌نامه بهار و تابستان
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۶)، رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵
- زارعی، یعقوب (۱۳۹۵)، سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: استان هرمزگان)، نشریه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۸
- ژاله شادی‌طلب، فرشته حجتی کرمانی (۱۳۸۷)، فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸

- سیداحمد فیروزآبادی و همکاران (۱۳۸۹)، مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی، نشریه رفاه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۳۷
- شفیعا، سعید (۱۳۹۱)، تحلیل اثر سرمایه اجتماعی فعالان اقتصادی در پایداری جامعه غیر رسمی، مطالعه موردی: محله شمیران نو، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال سیزدهم، شماره چهارم
- شهین کاظمی، مجید اکبری (۱۳۹۴)، بررسی شاخص‌های توسعه‌یافتگی استان‌های کشور با تأکید بر استان آذربایجان شرقی، اولین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۳)، تحکیم مناسبات انسانی برای جلب مشارکت مردم، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، شهرداری تهران
- علیرضا مشکینی، کیمیا قاسمی (۱۳۹۷)، جایگاه فضاهای فرهنگی در طرح‌های توسعه شهری معاصر (ارزیابی مساحت و سرانه خدمات فرهنگی در طرح جامع و طرح‌های تفصیلی کلان شهر اصفهان)، نشریه مطالعات توسعه اجتماعی فرهنگی، جلد ۷ شماره ۲
- علیرضا محسنی تبریزی، مریم آقا محسنی، (۱۳۸۹)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری؛ مورد پژوهی: شهر محلات، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶
- عنبری، موسی (۱۳۸۹)، بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵)، فصلنامه توسعه روستایی، دوره اول، شمار ۲
- غلامرضا امینی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۷)، تحلیل درجه توسعه یافتگی دهستان‌های حوزه تأسیسات پارس جنوبی در استان بوشهر، نشریه روستا و توسعه، سال یازدهم، شماره ۳
- غیائوند، الهام (۱۳۸۸)، تأثیر سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری، سایت مرجع مدیریت شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵
- فوکویاما در ایران، فصلنامه مدیریت و توسعه، دوره ۲۴، شماره یک
- کوهی فرد، الناز (۱۳۹۲)، بررسی نظری مفهوم محله و تأثیر هویت بر شکل‌دهی آن در معماری، هشتمین سمپوزیوم پیشرفت در علم و تکنولوژی، مشهد
- کلاتری، خلیلی (۱۳۷۷)، مفهوم و معیارهای توسعه اجتماعی، نشریه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، دوره ۱۲، شماره ۱۳۱-۱۳۲
- ملیحه شیانی، میرطاهر موسوی (۱۳۹۰)، تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی در شهر کرمان، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۱
- میرنجف موسوی و همکاران (۱۳۹۱)، تحلیل سرمایه اجتماعی شهروندان و تأثیر آن بر کیفیت زندگی، مورد مطالعه: محله‌های شهر میاندوآب، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی،

- نصراله پورافکاری و همکاران (۱۳۹۱)، تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر اقتدارگرایی، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۴۸

پایان‌نامه

- خنده‌رو، مهدی (۱۳۸۷)، بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، گروه علوم اجتماعی

- مهدویه، سیده مریم (۱۳۹۱)، بررسی رویکرد جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری شهر در برابر زلزله (نمونه مطالعاتی: محله فهادان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران

English Resources

Book

- Coleman, J. (1990), **Equality and Achievement in Education** sanfrancisco, Westview Press
- Fox, J. & Gershman (2000), **The World Bank and social capital: Lessons from ten rural development projects in the Philippines**, policy sciences, 33
- Gaoteri, H (1986), **Popular Participation in Development**, in Participation in Development, Paris, VNESCO
- Serageldin and Grooteat (2000), **Defining Social Capital: an Integrating View**. In Social Capital, A multifaceted Perspective. The World Bank Washington.

Article

- Alik, J & Realo, A. (2004), **Individualism-Collectivism and Social Capital**, Journal of Cross-Cultural Psychology, Vol. 35, No. 1
- Becic et al (2012), **Mearsuring social progress by sustainable development indicators: Cases of Croatia and Slovenia**, Procedia -Social and Behavioral Sciences 37
- Coleman, J. (1988), **Social Capital in the Creation of Human Capital**, American Journal of Sociology, 94 (Supplement)
- Qerim Qerimi, bonos Sergi (2015), **Development and social development in the global context**, International Journal of Business and Globalisation 14(4)
- Walters, W (2002), **Social Capital and Political Sociology: Re-imaging Politics?** Sociology, Vol.36, No.377

Site

- Yaojun et al (2005), **Social Capital and Social Trust in Britain**. European Sociological Review. Volumeri, number. April www.esr.oupjournals.org